

В.О. Папіжук, канд..пед.наук,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка

ТРЕТЯ ІНОЗЕМНА МОВА У ФОРМУВАННІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ ВНЗ.

Навчання іноземних мов на сучасному етапі розглядається як створення умов для усвідомлення відмінностей у рідній та іноземній культурі, виховання толерантного ставлення до представників інших народів, формування навичок іноземної міжкультурної комунікації та готовності до діалогу культур. Навчання третьої іноземної мови передбачає набуття студентами того мінімуму фонових знань, яким володіє носій мови. Використання соціологічних матеріалів дають можливість активізувати комунікативно цінний лексичний і граматичний матеріал у висловлюваннях, що мають країнознавчий зміст, робота з автентичними текстами для читання та аудіювання сприяє набуттю студентами необхідних навичок для спілкування з носіями мови, автентичні фільми поглиблюють лінгвокраїнознавчі знання і дають змогу конструктивно взаємодіяти, що в майбутньому сприятиме досягненню успіху в міжкультурному спілкуванні.

Ключові слова: третя іноземна мова, міжкультурна компетенція, комунікація, фонові знання, соціологічні матеріали, автентичні тексти, фільми.

Прагнення України стати повноправним членом європейської спільноти в усіх сферах суспільно-політичного життя спонукає фахівців до вивчення зарубіжного освітнього досвіду, в якому внаслідок розширення сфери міжнаціонального співробітництва, особливо на європейському континенті, з формуванням поняття європейський вимір та акценту на розвитку багатомовності, серйозної теоретичної і практичної розробки набула проблема навчання іноземних мов.

Навчання іноземних мов на сучасному етапі розглядається як створення умов для усвідомлення відмінностей у рідній та іншомовній культурі, виховання толерантного ставлення до представників інших народів, зниження рівня етноцентризму, формування навичок іншомовної міжкультурної комунікації та готовності до діалогу культур. На особливу увагу в цьому контексті заслуговують роботи зарубіжних авторів, зокрема М.Бірама, Г.Нойнера, М.Флемінга, Дж.Вальдеса, Дж.Тріма, С.Мартинеллі, А.Дюссапа, Ф.Каррена, М.Тейлора, Дж.О'Ригана та Дж.Ватермана. Проблема міжкультурної комунікації та міжкультурної компетенції є предметом численних досліджень зарубіжних вчених. Вивчення питань організації, змісту, форм, методів і технологій міжкультурного навчання знаходить відображення в роботах І.І. Халєєва, С.Г. Тер-Минасова, Н.М. Громової, Н.Д. Гальскова, Р.Д. Льюїса, в дослідженнях А.А. Леонтьєва, І.А. Зимової, І.Л. Бім, Пассова Є.І., Р.П. Мильруд, Е.С. Полат, та інших. Сучасні аспекти навчання іноземних мов висвітлено в доробках вітчизняних фахівців: С.Ю.Ніколаєвої, Н.К.Скляренко, П.О.Беха, Л.В.Биркун, В.М.Плахотника, В.Г.Редька, Н.Ф.Бориско, О.І.Литвинюк. Активна увага науковців проявляється насамперед до формування міжкультурної компетенції під час навчання у вищих навчальних закладах, коли у студентів починає складатися поняття особистості, самосвідомості, самооцінки, а також сприйняття навколишнього світу.

Мета даної розвідки полягає в з'ясуванні ролі третьої іноземної мови (французької) у формуванні міжкультурної компетенції студентів ВНЗ.

Знання або незнання соціокультурного контексту може виявитися вирішальним чинником при комунікації з носіями мови й культури. Необхідність формування в студентів міжкультурної або соціокультурної компетенції включає загальнокультурну, країнознавчо марковану, культурознавчу, лінгвокультурознавчу, соціолінгвістичну й соціальну компетенції. За словами О.В. Тімашевої «Міжкультурна компетенція - це адекватне розуміння двох учасників комунікативного акту, які є представниками різних культур» [10, с. 26]. В.В. Сафонова вважає, що саме

соціокультурна компетенція допомагає людині орієнтуватися в соціокультурних характеристиках людей, з якими вона спілкується; прогнозувати можливі соціокультурні перешкоди в умовах міжкультурного спілкування і способи їх усунення; адаптуватися до іншомовного середовища; шанобливо ставитися до традицій, ритуалів і стилю життя представників іншокультурного співтовариства [6].

Таким чином, саме міжкультурна компетенція співрозмовників забезпечує успішну міжкультурну комунікацію. Міжкультурна комунікація є такою міжкультурною взаємодією, коли партнери є представниками різних культур та усвідомлюють це, тобто коли присутнє взаємне відчуття „чужості” партнера. За словами Г. Малецьке «під міжкультурними відносинами маються на увазі усі відносини, учасники яких використовують не лише власну систему кодування, норми, установки і форми поведінки, які є прийнятими в рідній культурі, але стикаються з іншим кодуванням, нормами, установками та побутовою поведінкою» [5, с.29]. Найважливіша ціль міжкультурної комунікації – «розшифровка» чужої культури, тобто розуміння чужої поведінки. В своїх роботах перший дослідник проблем міжкультурної комунікації Е. Холл висловив думку, що оскільки культурі навчаються, її можна й викладати [5, с.43].

Визначення та формулювання мети навчання третьої іноземної мови у вузі є основоположним моментом у розробці всього комплексу проблем навчання третьої іноземної мови у вищому навчальному закладі. Так, Н.Д. Гальскова пропонує в якості основної мети навчання другої та третьої іноземної мови «формування у студента здібності, готовності та бажання брати участь у міжкультурній комунікації та самовдосконалюватися в комунікативній діяльності, якою він оволодіває» [2, с.5].

Отже, перед викладачами третьої іноземної мови (французької) виникають наступні питання, пов'язані з навчанням культури на уроках з іноземної мови: яким чином (за допомогою яких методик й прийомів) викладати культуру країни, мова якої вивчається; які саме «культурні правила» або явища

соціального життя треба виносити на вивчення, яким саме чином (за допомогою яких видів навчальної діяльності, на яких етапах заняття) зв'язати вивчення мови та вивчення культури; доцільним чи ні є виділення одиниці навчання культури (наприклад, культуреми).

Основу міжкультурної (або лінгвокраїнознавчої компетенції) складають суб'єктивації та об'єктивації або фонові знання типового освіченого представника франкомовної лінгвокультурної спільноти. Словник лінгвістичних термінів дає наступне визначення фонових знань: «Фонове знання - background knowledge. Обопільне знання реалій мовців і слухачів, яке є основою мовного спілкування» [9, с. 498]. Є.М. Верещагин і В.Г. Костомаров вважають, що фоновими знаннями є інформація, відома всім членам національної спільноти [1, с.38]. Наявність загальних знань є основною передумовою для адекватного спілкування, коли комуніканти відносяться до різних лінгвокультурних спільнот. Викладання третьої іноземної мови передбачає набуття студентами того мінімуму фонових знань, яким володіє носій мови.

В.П. Фурманова виділяє наступні розділи фонових знань, котрими повинна оволодіти особа для успішного впровадження в іншомовну культуру:

історико-культурний фон, що включає відомості про культуру суспільства в його історичному розвитку;

соціокультурний фон;

етнокультурний фон, котрий містить інформацію про побут, традиції, свята;

семіотичний фон, який включає інформацію про символіку [11, с.67].

Саме такими фоновими іншомовними знаннями мають оволодіти студенти ВНЗ, які вивчають третю іноземну мову. У процесі навчання третьої іноземної мови студент розширює свою індивідуальну картину світу за рахунок прилучення до мовної картини світу носіїв цієї мови, до їх духовної спадщини, національно - специфічним способом досягнення міжкультурного взаєморозуміння. Він навчається також пояснювати їх спосіб життя, поведінку. При цьому у свідомості студента здійснюється синтез знань як про специфіку

рідної культури, культури першої і наступних мов, так і про спільність знань про культури та комунікації. Саме за рахунок критичного осмислення чужого способу життя і здійснюється процес збагачення картини світу студента.

Яким же чином навчання третьої іноземної мови формує фонові іншомовні знання студентів? Серед перевірених часом методик викладання мови варто згадати про використання автентичних текстів для читання. Досвід показує, що для реалізації комунікативного підходу і ефективного навчання третьої іноземної мови необхідно відбирати автентичні тексти, що відповідають сучасним реаліям (автентичні інноваційні матеріали, що ілюструють іншомовний дискурс як досліджуваної французької, так і досліджуваних раніше іноземних мов). Відбір предметного змісту зумовлений рівнем знань і загальним кругозором студентів з урахуванням характеру тематики і культурного компонента, а також з урахуванням розвитку вмінь критично мислити, що допомагає у навчанні іноземних мов, а в майбутньому допоможе конструктивно спілкуватися, продуктивно вирішуючи проблеми, що виникають, і досягти успіху в міжкультурному спілкуванні.

Не дивлячись на майже повну відсутність розроблених вітчизняних методик навчання французької мови з використанням автентичних матеріалів, вони все частіше використовуються педагогами в процесі навчання. І необхідно якомога раніше починати навчати студентів сприймати звичайну, повсякденну іноземну мову. Загальновідомо, що чим більше носіїв мови (чоловіків, жінок, дітей) буде чути студент, тим легше він адаптується до індивідуальної манери іншомовного мовлення, засвоїть особливості спілкування, притаманні франкомовам [7, с. 152]. Для цих цілей активно використовуються навчальні автентичні матеріали до підручників *Vocabulaire en dialogues*, *Vocabulaire progressif du français* (рівень A1, A2 і B1) видавництва CLE international [4].

Використання таких аудіо матеріалів сприяє розвитку мовленнєвого слуху, що включає в себе не лише впізнавання цілого в контексті, а й розпізнавання лексико-граматичних форм. Хоч на першому етапі роботи з такими текстами (діалогами) студенти мають певні труднощі, однак, використовуючи

лексичні опори (друкований варіант тексту), студенти вчать розуміти природну мову носіїв, що робить процес навчання не лише пізнавальним, а й ефективним. При відборі текстів для навчання необхідно брати до уваги не лише зміст (відповідність темі, доступність), мовну форму (чи присутні тут мовні явища, які в даний момент вивчаються), а також культурний компонент.

Оволодіти комунікативною компетенцією на іноземній мові, не знаходячись в країні, мова якої вивчається, досить складна справа. Тому важливим завданням для викладача є створення реальних та уявних ситуацій спілкування на уроці іноземної мови, використовуючи для цього різні методи та прийоми роботи (рольові ігри, дискусії, творчі проекти та інше). Поряд з цим викладач повинен дати учням наочне уявлення про життя, традиції, мовні реалії інших країн. З цією метою використовуються навчальні відеофільми, що сприяє реалізації найважливішої вимоги комунікативної методики «зробити процес оволодіння мовою оволодінням живою іншомовною дійсністю...». Фільм підбирається таким чином, щоб його зміст викликав інтерес і міг стимулювати мовну активність. Крім того, сценарій фільму може слугувати основою для створення на заняттях ситуацій, що імітують реальне мовне спілкування. Сюжет повинен мати закінчений характер, обсяг фільму – не більше 15 хвилин. Підбираються такі сюжети, які можуть бути в кінці переказані студентами. Виконуються наступні види вправ: «Хто це сказав?», «зіпсований телефон», рольова гра, опис героїв, вірно-невірно, тощо. Можна запропонувати студентам відповісти на запитання чи написати переказ серії в якості домашнього завдання. На другому році вивчення французької мови як третьої іноземної активно використовується французький навчальний відеокурс «EXTR@». Змістову основу 13 епізодів фільму складають історії, що відбуваються з молодими людьми, один з яких – іноземець і погано розуміє французьку мову. Присутність постійних героїв поєднує сюжети і сприяє концентрації уваги. Тренувальні вправи в кінці кожної частини призначені для закріплення мовних зразків, фонетичного, лексичного, граматичного матеріалу, країнознавчої інформації. Кожний із епізодів є відносно самостійним в плані змісту. Це дає

можливість викладачеві самому визначати спосіб подачі матеріалу і можливість послідовного включення фрагменту в навчальний процес або використання окремого фрагменту залежно від комунікативної ситуації.

Характерною рисою лінгвокраїнознавчого аспекту викладання французької мови є звернення до сучасного життя Франції. В останні десятиліття важливе місце у змісті навчання займають відомості про життя сучасного суспільства, що використовують дані соціології. У підручниках французької мови та книгах з країнознавства Франції використовуються цифри, факти, таблиці, часто наводяться матеріали з книги Ж. Мерме "Francoscopie" [3], яка періодично видається. Тенденція насичення змісту навчання соціологічними даними настільки явно позначена, що стає цікаво з'ясувати, які можливості представляють ці матеріали для розвитку лінгвістичної, комунікативної та соціокультурної компетенції в процесі вивчення французької мови і країнознавства Франції. Аналіз ряду сучасних практичних курсів - "Méthodes de français langue étrangère" і посібників "Cours de civilisation" дозволяє зробити висновки про багатопланову роль сучасних країнознавчих матеріалів.

Соціологічні та статистичні дані:

збагачують знання про Францію конкретними і переконливими відомостями з різних областей життя;

служать джерелом інформації для мовносемантичної діяльності: на їх основі можна зіставляти соціокультурні явища, робити гіпотези і висновки;

показують реальне функціонування мовних засобів у автентичних документах і країнознавчих текстах;

дають можливість не тільки ілюструвати і систематизувати, а й активізувати комунікативно цінний лексичний і граматичний матеріал у висловлюваннях, що мають країнознавчий зміст.

Соціологічні матеріали, будучи автентичними документами, містять фонову або безеквівалентну лексику. Наприклад, у зв'язку з місцем проведення канікул згадуються такі країнознавчі реалії, як *villages de vacances*, *les gites familiaux*, *les chambres d'hôtes*. Це служить стимулом для звернення до лінгвокраїнознавчого

словника. У навчальних посібниках для іноземних учнів зачіпається тема моральних цінностей у сучасному французькому суспільстві: *Les valeurs morales, La nouvelle hiérarchie des valeurs se met en place*. Розгорнутий коментар соціологічних матеріалів на цю тему знайомить студентів з культурою народу, а також створює ситуації для введення та активізації в мові багатьох уживаних слів, пов'язаних з семантичним полем "цінувати": дорожити, надавати велике значення, вважати важливим. Приклад: *Ce qui compte le plus, c'est la santé. Le travail est très important pour la plupart des Français. La famille est au centre de leurs préoccupations* [4].

Частина соціологічних матеріалів заснована на порівняннях і зіставленнях фактів і явищ життя суспільства, тому вони ілюструють країнознавчу інформацію, а також функціонування таких граматичних явищ, як ступені порівняння прикметників і прислівників. Наведемо приклад фрагмента автентичного тексту за темою «*Vacances de Français: Dans les années 90, les vacanciers français partent plus souvent, mais moins longtemps, du fait de fractionner les vacances. De tous les Européens les Français sont le plus nombreux à partir plusieurs fois dans l'année. Mais ils partent plus rarement à l'étranger et utilisent beaucoup moins les agences de voyages*» [4].

В процесі навчання французької мови як третьої іноземної студент розширює свою індивідуальну картину світу за рахунок прилучення до мовної картини світу носіїв цієї мови, до їх духовної спадщини, національно-специфічних способів досягнення міжкультурного взаєморозуміння [8, с. 47]. При цьому в свідомості студента здійснюється синтез знань як про специфіку рідної культури, культури першої, другої і третьої мов, так і про спільність знань про культури і комунікації. Саме за рахунок критичного осмислення чужого способу життя і здійснюється процес збагачення картини світу студента.

Отже, навчання третьої іноземної мови у ВНЗ розвиває здібності студентів використовувати іноземну мову як інструмент у діалозі культур і цивілізацій сучасного світу. Формування в студентів умінь і навичок

іншомовного спілкування, фонових знань з іноземної мови передбачає досягнення ними рівня комунікативної компетенції, достатнього для здійснення спілкування в певних комунікативних сферах.

Використання соціологічних матеріалів дають можливість не тільки ілюструвати і систематизувати, а й активізувати комунікативно цінний лексичний і граматичний матеріал у висловлюваннях, що мають країнознавчий зміст, робота з автентичними текстами для читання та аудіювання сприяє набуттю студентами необхідних навичок для спілкування з носіями іноземної мови, автентичні фільми поглиблюють лінгвокраїнознавчі знання і дають змогу конструктивно взаємодіяти, що в майбутньому сприятиме продуктивному вирішенню проблем, що можуть виникнути, і досягти успіху в міжкультурному спілкуванні.

Список використаних джерел

1. Верещагин Е.М. Язык и культура: лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного / Е.М. Верещагин, В.Г. Костомаров. - М.: Рус. язык, 1990. - 246 с.
2. Гальскова, Н.Д. Межкультурное обучение: проблема целей и содержания обучения иностранным языкам Текст. / Н.Д. Гальскова // Иностранные языки в школе. 2004. - № 1. - С. 4-7.
3. Mermet, G. Francoscopie 2013 XIV ième édition / Mermet Gérard. - Paris: Larousse. – 2012. – 592 p.
4. Miquel C. Vocabulaire Progressif du Français. – Paris: CLE international, 2001. – 160 p.
5. Рот Ю. Межкультурная коммуникация. Теория и тренинг: учебно-методическое пособие / Ю. Рот, Г. Коптельцева. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2006. - 223 с.
6. Сафонова В.В. Культуроведение в системе современного языкового образования // Иностранные языки в школе. - 2001. - №3.

7. Cicurel, F. «La flexibilité communicative: un atout pour la construction de l'agir enseignant». // Le français dans le monde: Recherches et applications (Les interactions en classe) . — 2005, P.145-164
8. Coste D. De la classe bilingue à l'éducation plurilingue, // *Le français dans le monde*, mai-juin 2006, n°345. Disponible sur le site <http://www.fdlm.org/fle/article/345/bilingue.php>
9. Словарь лингвистических терминов. / Сост. О.С. Ахманова. - М.: Советская энциклопедия, 1969. - 607 с. , с. 498
10. Тимашева О.В. Введение в теорию межкультурной коммуникации: Учеб. пособие / О.В. Тимашева; Ун-т Рос. акад. образования. - М.: Изд-во УРАО, 2004. - 192 с.
11. Фурманова В.П. Межкультурная коммуникация и лингвокультуроведение в теории и практике обучения иностранным языкам / В.П. Фурманова. - Саранск: Изд-во Мордовского ун-та. - 1993. - 122 с.

В.А. Папижук

ТРЕТИЙ ИНОСТРАННЫЙ ЯЗЫК В ФОРМИРОВАНИИ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ ВУЗОВ

Обучение иностранным языкам на современном этапе рассматривается как создание условий для осознания различий в родной и иноязычной культуре, воспитание толерантного отношения к представителям других народов, формирование навыков иноязычной межкультурной коммуникации и готовности к диалогу культур. Обучение третьему иностранному языку предусматривает приобретение студентами того минимума фоновых знаний, которым обладает носитель языка. Использование социологических материалов дает возможность активизировать коммуникативно ценный лексический и грамматический материал в высказываниях, имеющих страноведческое содержание, работа с аутентичными текстами для чтения и аудирования способствует приобретению студентами необходимых навыков

для общения с носителями языка, аутентичные фильмы углубляют лингвострановедческие знания и позволяют конструктивно взаимодействовать, что в будущем будет способствовать достижению успеха в межкультурном общении.

Ключевые слова: третий иностранный язык, межкультурная компетенция, коммуникация, фоновые знания, социологические материалы, аутентичные тексты, фильмы.

VA Papizhuk

***Third foreign language in the formation of the intercultural competence
university students***

Teaching foreign languages refers to intercultural awareness involving the understanding of distinctive differences between the native and foreign culture communities and aims at the development of intercultural communicative competence and the ability to conduct intercultural dialogue. Third language acquisition presupposes students' acquiring minimum background knowledge performance of a native speaker. The use of social material helps to activate useful communicative lexical and grammatical aspects in statements, authentic material for reading, listening and watching contributes to students' communicative skills and linguo-cultural competence that lead to successful intercultural communication.

Key words: third foreign language acquisition, intercultural communicative competence, communication, background knowledge, authentic materials.